

ר' גבריאל הנוכה

מלאכת לש

א. הקדמה

הגדרת לישה - לפי המשנה ברורה (שכא ס"ק א) :
לישה היא אחת מלי"ט אבות מלאכה ואיננה דוקא על ידי מים דהוא הדין
בדבש ושומן אווז וכל מיני משקה שנילוש ונדבק על ידם.
בגמרא יש הבחנה בין דבר שהוא בר גיבול לדבר שאינו בר גיבול.

ב. הגדרת בר גיבול

פירוש קדמון ממצרים (על הרמב"ם הלכות שבת פרק ח הלכה טז) :
כל דבר שיתגבל ולא יתפרד חייב על גיבולו משום לש. ואם אינו מתגבל היטב
אלא מתפרד כגון אפר וחול הגס אינו חייב עליו.
וביתר ביאור ביד-פשוטה (שם) :
כל דבר שיתגבל ויהפך לעיסה ואף-אם אחר כך יתייבש לא יחזור להיות
קמח, מה שאין כן בדבר שאינו בר גיבול אם יערבו אותו במים ויתיבש חוזר
לקדמותו ונפרך.

ג. סוגיות הגמרא בענייני לש

א. מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתן? אמר ר' יוסף רבי-היא, דתניא :
"אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו" את המים - האחרון חייב דברי רבי.
ר' יוסי ברי' יהודה אומר : אינו חייב עד שיגבלי. אמר ליה אביי : ודלמא עד
כאן לא קאמר ר' יוסי אלא בקמח דבר גיבול הוא, אבל דיו דלאו בר גיבול
הוא - אימא ליחייב? ולא סלקא דעתך, דתניא : "אחד-נותן את האפר ואחד
נותן את המים האחרון חייב, דברי רבי. ר' יוסי ברי' יהודה אומר : עד שיגבלי.
ודלמא מאי אפר-עפר, דבר גיבול הוא. והתניא אפר, והתניא עפר! מידי גבי
הדדי תניא?! (שבת יח ע"א)

ב. אמר אביי : אמריתא קמיה דמר מתניתין מני? ואמר לי ר' יוסי ברי' יהודה
היא, דתניא : "אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים - האחרון חייב,
דברי רבי. ר' יוסי ברי' יהודה אומר : אינו חייב עד שיגבלי. דילמא עד כאן לא
קאמר ר' יוסי ברי' יהודה התם - אלא קמח דבר גיבול הוא אבל מורסן דלאו

1. הוספת הבי"ח אות א

בר גיבול הוא אפילו ר' יוסי ברי יהודה מודה? לא סלקא דעתך דתניא בהדיה אין נותנים מים למורסן, דברי רבי. ר' יוסי ברי יהודה אומר: נותנים מים למורסן. תנו רבנן: "אין גובלין את הקלי ויש אומרים גובלין". מאן יש אומרים? אמר ר' חסדא ר' יוסי ברי יהודה היא והני מילי - הוא דמשני. היכי משני? אמר ר' חסדא על יד על יד. ושוין שבוחשין את השתית בשבת ושותים זיתום המצרי. והאמרת אין גובלין?! לא קשיא הא בעבה והא ברכה, והני מילי דמשני, היכי משני? אמר ר' יוסף בחול נותן את החומץ ואחר כך נותן את השתית, ובשבת נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ (שבת דף קנה ע"ב - קנו ע"א).

ד. שיטות הראשונים

נחלקו הראשונים בשאלה כמי ההלכה כרבי או כר' יוסי ברי יהודה וכתב רבנו חננאל (שם קנו ע"א):

ואף על גב דבכל מקום הלכתא כרבי מחבירו הכא הלכה כר' יוסי דתנינן מתניתין סתמא כוותיה,

כן כתבו הר"ף (סז ע"א), הרא"ש (פרק כד סימן א והרמב"ם (פרק כא הלכה טז. בעל ספר התרומה (סימן ט), המרדכי (סימן תלג) והסמ"ג (לאו סה עמוד יג ע"ג) - פסקו הלכה כרבי. וכתב בתרומת הדשן בסימן נג דהטעם הוא דקיימא לן כרבי גבי ר' יוסי ברי יהודה, וכן משמע מהירושלמי² (שבת פרק ז הלכה ט) דמחייב היכא דהיב בשבת משקין בשומין³.

ה. מחלוקת בהבנת שיטת ר' יוסי ברי יהודה

התוספות ושאר הראשונים (ריטב"א, יח ע"א ד"ה "מידי גבי הדדי", תוספות יח ע"א ד"ה "אבלי") הקשו: מדוע הגמרא בדף יח לא מביא ראיה ממורסן (קנה ע"א) לר' יוסי ברי יהודה דהוא אינו בר גיבול ואינו חייב עד שיגבל. ומתרצים התוספות, שיש דרגות בדברים שאינם

2. ההוכחת מהירושלמי מובאת בתרומה. ובהגהות מיימוניות (פרק כב אות ט) הביא בשם היראים (סימני רעד, קלד) דאין ידוע חילוק בין שום וחרדל, והירושלמי חייב רק בשום, לכן חולק אתלמוד שלנו ואין להביא ממנו ראיה. אלא שבסמ"ג ובתרומה ביאר. דהוא הדין גם לחרדל ושחלים, וכן כתב בתרומת הדשן, ואם כן אין הירושלמי חולק אתלמוד שלנו ועיין בתרומה ובמרדכי שהביאו תירוץ נוסף, ועיין עוד בב"ח על זה בסימן שכא ד"ה "קמח של קליות".

3. וכתב הביאור הלכה בסימן שכא ד"ה "אין מגבלין", שלפוסקים כרבי, אף שנותן מים מבעוד יום, אם אחר כך לש בשבת חייב משום לש, ולא אמרינן שזו לישא אחר לישא. והראיה מהירושלמי פרק ז: "הלש והעורך והמקטף חייב משום לש" והנה מלאכת העריכה היא אחרי הלישה ואף שכבר נילוש בעיסה מכל מקום יש בזה עוד משום לישא, והיינו משום דעל ידי העריכה מתייפה הלישה יותר. וכל שכן בזה, דמעיקרא בחול לא היה אלא נתינת מים לבד אף דסבירא ליה דזהו גיבולו מכל מקום אם לש אחר כך חייב.

בני גיבול. מורסן אינו בר גיבול, אבל הוא יותר בר גיבול מדיו שאינו בר גיבול כלל, ולכן אי אפשר להביא ממנו ראיה. אם כן בדיו, אפילו לרי יוסי ברי יהודה יהיה חייב מיד בנתינת המים.

התוספות מתמודדים עם הגמרא בביצה לב ע"א "אמר רבינא קיטמא רשיי. לפי התוספות אי אפשר לפרש שנותן לתוך האפר מים לשרוק את התנור שהרי מכיון שאינו בר גיבול כלל מתחייב מרגע נתינת המים, אלא יש לומר שמתוך לשרוק באפר בלי מים בסדקי התנור או שמדובר שנתן מים מאתמול או שהכוונה לקטום הגחלים הלוחשות (עיין תוספות בביצה).

לסיכום, אפשר לדייק מהתוספות שיש כאן שני חדושים: א. דבר שאינו בר גיבול מודה ר' יוסי שבנתינת מים מתחייב. ב. במורסן אינו מתחייב בנתינת המים אולם אם יגבל יתחייב מהתורה.

רשיי (ביצה לב ע"א ד"ה "וקטמא רשיי") כתב: "לגבלו ולטוח בו דלאו בר גיבול הוא". רשיי חולק על הבנת התוספות בסוגיא וסובר שלזעת ר' יוסי ברי יהודה יש דין זהה לאפר, דיו ומורסן, ואין מתחייב בנתינת המים אלא אם כן לש אותם (ובלישתם יש איסור דרבנן ולכן היא מותרת רק על ידי שינוי)

במחלוקת זו נחלקו הרמב"ם (הלכות שבת פרק ח הלכה טז) והראב"ד (השגות שם). כתב רמב"ם: "ואין גבול באפר ולא בחול הגס ולא במורסן ולא בכיוצא בהן". ומשיג עליו הראב"ד:

כמדומה אני שטעה בזה שהוא סבור שאם נתן בהם מים וגבלן שאינו חייב משום לישה וזהו שיבוש גדול שלא אמרו אפר אינו בר גיבול אלא שאינו מחוסר גיבול ובנתינת מים לבד חייב⁴.

לסיכום, מהרמב"ם משמע שחולק על תוספות בשתי הנקודות: א. מה שאינו בר גיבול אינו חייב בנתינת מים לרי יוסי ברי יהודה. ב. גם אם יגבל דבר שאינו בר גיבול, יתחייב רק מדרבנן.

וביאר המגדל עוז (שם) את מחלוקתם, התוספות והראב"ד הבינו מתוך סתימת הגמרא כדף יח ע"א שרבי ורי יוסי ברי יהודה לא חולקים אלא בקמח ועפר דבני גיבול הם אבל בדיו ואפר אינם חולקים.

אולם הרמב"ם ודעימיה פסקו כרבינא בביצה, על פי פירושם שכך משמע מהפשט הגמרא, וכן פרשו הר"ף ורשיי שם. ואם קשה מגמרות בשבת כבר פירשם רשיי ז"ל "בסגנון טוב". ואפילו תימא דכפירוש הראב"ד עדיף, זהו העיקר להורות הלכה, וקיימא

4. גם לרמב"ם ושאר הראשונים שלא סוברים כתוספות, ישנה מציאות שמתחייב משום לש רק בנתינת מים - וזה בזרע פשתן או שומשומין מפני שמתערבים ונתלים זה בזה וכך פסק הרמב"ם כאן והשולחן ערוך בסיומן שמ סעיף יב, וזה על פי הגמרא בזבחים צד ע"א.

לן כגמרא בביצה שהיא מפורשת ובתר בתראה אזלינן, ועל זה יש לסמוך "וחלילה לו לרמב"ם מטעות!"⁵

נחלקו הראשונים בהבנת הגמרא בדף קנה ע"ב לר' יוסי ברי יהודה מותר לגבל קלי⁶ אפילו בלילה עבה, בתנאי שמשנה, יד על יד.

ושווין שבוחשין את השתית בשבת... והאמרת, אין גובלין? לא קשיא הא

בעבה והא ברכה והני מילי הוא דמשני...

רש"י כתב בד"ה "קלי":

קמח של תבואה שנתייבשה כשהן קליות בתנור ואותו קמח לעולם מתוק

והוא קמחא דאבשונא ועושיין ממנו שתיתא משמן מלח ומים שמערבין בו.

שתית וקלי הם היינו הך, ודין בחישה שווה לדין גבילה⁷ ואם כן שאלת הגמרא היא על

רבי, ותירוץ הגמרא: "הא בעבה הא ברכה" - פירוש, שאף לרבי, ברכה מותר לבחוש כל

צורכו ובתנאי שישנה, ולר' יוסי ברי יהודה מותר אפילו בעבה, וכל שכן ברכה - וברכה

מותר אפילו טובא.

כפירוש רש"י, ששתית זה קלי, משמע ברשב"א וברמב"ם על אתר.

5. ועיין ביד פשוטה (פרק ח הלכה טז) שכתב שמהגמרא בשבת יח ע"א משמע שהרמב"ם סובר שדיו הוא כפשתן (ועיין בפירושו באורך), כלומר שבנתינת מים מתחייב. אולם עיין בחזון איש אורח חיים סימן נח ס"ק א וכן בפירושו על הרמב"ם שכתב שמהגמרא ביח ע"א לא קשיא דקיימא לן כרב יוסף דלא שבקינן פשוטו דרב יוסף מחמת ספיקו דאבין, ואין הכי נמי שלר' יוסי ברי יהודה דיו דינו כאפר וכן משמע מהלחם משנה וכן משמע מהמגיד משנה.

6. מאירי בביצה לב ע"א ובריטב"א בשבת קנה ע"א ובנשמת אדם כלל יט ס"ק א ובמשנה ברורה ס"ק נג ובבאור הלכה ד"ה "שמא", כתבו שלרמב"ם ושאר ראשונים קמח קלי אינו בר גיבול. ועיין במשנה ברורה שכתב בשם הפרי מגדים שלדעת תוספות קמח קלי הוא בר גיבול, שהרי אם אינו בר גיבול יתחייב מיד בנתינת מים ויהיה אסור מהתורה, ואם כן כיצד מותר לגבלו מעט מעט? והרי חצי שעור אסור מהתורה! ועיין בבאור הלכה שהביא בשם החיי אדם (בנשמת אדם כלל יט אות א) שהתוספות יפרשו "על יד על יד" כרש"י, ועיין עוד בחיי אדם שם לביאור שיטת רש"י, ולכן מותר. והקשה הבאור הלכה שאי אפשר ליישב כך את התוספות שהרי חוץ מרש"י והרמב"ם כולם חולקים על פירוש זה, ופרשו "על יד על יד" - מעט מעט. ועל כרחך חייבים לומר שעל ידי שמייבשים את הקליות בתנור ועושים אותם ראויים לאכילה חשיב כדבר שנאפה ונתבשל ואם כן אפילו שאחר כך מוסיף מים ומתגבל אין זה נחשב כלישה, אלא כתיקון אוכל בעלמא ודרך אכילתו בכך כמו רוטב לתבשיל ולכן מותר מעט מעט. אי נמי, "מעט מעט" פירושו בשעת אכילה ומשום דדרך אכילה בכך מותר. ועיין עוד באגלי טל מלאכת לש הלכה ט ס"ק יג שכתב עוד טעם בזה (יש שפירשו ברמב"ם שקמח קלי הוא בר גיבול ואם כן קשה היאך התיר לגבלו מעט מעט. מכל מקום על פי תרוץ הבאור הלכה אפשר לפרש גם את הרמב"ם)

7. עיין בריטב"א קנו ע"א ד"ה "ושווים" שהקשה על פירוש של רש"י שבחישה וגבילה זה לא אותו דבר, ועיין שם שהביא גירסת תוספות ר"ד ועיין תוספות ר"ד על אתר.

אולם הרמב"ם פסק :

אין מגבלין קמח קלי הרבה שמא יבוא ללוש קמח שאינו קלי ומותר לגבל את הקלי מעט מעט. אבל תבואת שלא הביאה שליש שקלו אותה ואחר כך טחנה אותה טחינה גסה שהרי היא כחול והיא נקראת שתית מותר לגבל בה (רמב"ם, הלכות שבת פרק כא הלכה לו).

וזה פירוש הסוגיא לשיטתו : בחלקה הראשון של הסוגיא ראינו שאין מגבלין קלי הרבה אלא מעט והטעם לכך הוא שחוששים שמא יבוא ללוש קמח שאינו קלי. אבל שתית (חלקה השני של הסוגיא) מותר לגבל אפילו הרבה בפעם אחת, כשהיא רכה ועל ידי שינוי של נתינת החומץ באחרונה. ומסביר שם המגיד משנה שהרמב"ם גרס "והתניא אין גובלין" ולא "והאמרת" - כלומר, זו לא שאלה רק על רבי אלא על שניהם, וכתב המגיד משנה : "וזה נכון בפירוש השמועה".

ו. סיכום

נחלקו הראשונים אי קיימא לן כרי יוסי ברי יהודה או כרבי. רוב הפוסקים פסקו כרי יוסי ברי יהודה, אולם התרומה, הסמ"ג והסמ"ק פסקו כרבי. בשיטת ר' יוסי ברי יהודה נחלקו בדבר שאינו בר גיבול.

לדעת התוספות - אם הוא בר גיבול קצת, כמורסן, נתינת מים עליו מותרת. אם אינו בר גיבול כלל, כדון ואפר, מודה ר' יוסי ברי יהודה לרבי. אולם מהרמב"ם ושאר ראשונים משמע שגם בזה חולק⁸ ר' יוסי ברי יהודה. אם כן, בקמח, שהוא בר גיבול-לכולי עלמא אסור לגבל ואפילו מעט בשינוי (סימן שכא במגן אברהם ס"ק יז, משנה ברורה ס"ק טו).

לתוספות דהתירו בדבר שהוא בר גיבול⁹ מותר לגבלו - מעט מעט (פרי מגדים). החיי אדם שדחה את דברי הפרי מגדים, שהרי חצי שיעור אסור מהתורה, התיר בקמח קלי בשינוי של כלאחר יד. לבאור הלכה שדחה את דברי החיי אדם, שהרי אף אחד לא פירש כך מעט מעט יהיה אסור בדבר שהוא בר גיבול, והתיר רק בקמח קלי, משום שקלו אותו וראוי לאכילה, ואפילו שמוסיף אחר כך מים ומגבל אין זה נחשב כלישה אלא כתיקון אוכל בעלמא, ודרך אכילתו בכך כמו רוטב לתבשיל ולכן מותר מעט מעט.

נתינת מים - לפוסקים כרי יוסי ברי יהודה אסור משום שמא יגבל, ולפוסקים כרבי חייב. ולכולי עלמא אם גיבל בגרוגרת חייב (רמב"ם הלכות שבת פרק ח הלכה טז). בזרע פשתן ובשומשומין אסור ליתן לכולי עלמא מים, מפני שנתלים ומתערבים זה בזה.

בדבר שאינו בר גיבול - לפוסקים כרי יוסי ברי יהודה מותר ליתן מים ולערב מעט מעט בבליה עבה (דבלא שינוי יש אסור דרבנן), ובבליה רכה אפילו טובא, ובלבד שישנה הסדר. לרמב"ם, בקמח קלי, גוזרים אטו קמח רגיל.

8. ועיין לעיל הערה 5 לגבי דיו לשיטת הרמב"ם

9. עיין הערה 6

לפוסקים כרבי, נתינת מים הרי היא גיבולו ואסור, אולם בשתיית רכה כולי עלמא מודים שמותר על פי הגמרא לעיל, וכך כתב בתרומת הדשן (סימן נ):
ונראה לי למצוא היתר לכולי עלמא אפילו אי לא יהיב כלל משקה מבעוד יום, כגון שיעשה הבלילה רכה. והכי איתא בפרק כד דשבת (קנו ע"א) גבי שתיתא, דבלילה רכה לא חשיבא לישא¹⁰ וגיבול, והיינו אפילו אליבא דרבי כדמוכח התם. וקאמר נמי התם דצריך אליבא דרבי לעשות שינוי בנתינת משקים כגון שיתן המאכל תחילה בכלי ואחר כך המשקה וזה היה שינוי לדידהו¹¹, ומכיון דלרמב"ם ודעימיה שבנתינת מים לא חשיב גיבול אם כן לא מהני דעביד שינוי בנתינת המאכל בתחילה¹² דאכתי לא עביד מלאכה עד שיגבל ולכן צריך שישנה גם בגיבול שיערב בכלי עצמו או באצבע, ואם כן צריך שני שנויים לפוסקים כרבי וחוששים גם לרי יוסי ברי יהודה.

ז. להלכה

הבית יוסף (סימן שכד סוף ד"ה "אין גובלין"), כתב: "ולענין הלכה, כיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן". ובשולחן ערוך (סימן שכא סעיף יז) פסק: אין מגבלין קמח קלי הרבה שמא יבוא ללוש קמח שאינו קלי, ומותר¹³ לגבל את הקלי מעט מעט.

10. וכן כתב רש"י בדף קנו ע"א ברכה בוחשין שאין זו לישא
11. והוסיף תרומת הדשן - "ואף לדידן דבחול אין לנו מנהג קבוע, איזה מהן ליתן תחילה, מכל מקום סגי לן בהך שינוי דמפרש תלמודא". והט"ז (סימן שכא ס"ק יב) חולק עליו וסובר שלא כל שתית רכה מותרת אם ישנה הסדר, וזו לשונו: "קמח מצה שרגילים לערבו עם יין או מי דבש אסור לעשותו בשבת אפילו ברכה דלפי הנראה דין קמח זה כדין שתית שמותר ברכה על ידי שינוי... שגלוי לכל אבל בקמח מצה אין דרך ידועה מה ניתן בתחילה בחול על כן אסור בשבת בכל גווני". אולם האליהו רבה וחחוק יעקב והמשנה ברורה חלקו על הטי"ז, וכן כתב קצות השולחן (סימן קל סעיף ב). ובאגרות משה (חלק ד סימן עד מלאכת לש סעיף ג) כתב שרק לצורך גדול כגון תינוק, יש לסמוך על דעת החולקים, אבל בלא צורך יש לאסור. ובשמירת שבת כהלכתה (פרק ח סעיף ט) פסק כמשנה ברורה וכן משמע דעת שאר אחרונים (בן איש חי שנה שניה משפטים הלכה יח).
12. וצריך עיון גדול, שהרי בשתיית מבוואר ברא"ש וברי"ף ובשאר הראשונים שמהני בלילה רכה עם שינוי בסדר, והרי הם פסקו כרבי ברי יהודה, ואם כן אף לרי יוסי ברי יהודה מועיל שינוי בחיפוף הסדר, בלי שום שינוי בערבוב, ולמה הוצרך תרומת הדשן בגלל שחשש לדעת ר"י ברי יהודה לשנות גם בערבוב? ועיין באגלי טל מלאכת לש הלכה ט ס"ק יד שנתקשה בזה ועיין שם בתירוץ.
13. לרמב"ם ולשולחן ערוך קמח קלי בין עבה בין רכה - מותר רק מעט מעט בגלל החשש שמא יבוא ללוש קמח שאינו קלי. אולם שאר ראשונים שחלקו, סבורים שאין לחלק בין קמח קלי לשתית והתנאי היחיד הוא - עבה או רכה - משנה ברורה ס"ק כה. ובזה מיקל יותר הרמ"א שפסק כתרומה, שלדידם כל העושה כשתית רכה מותר אפילו טובא והוא הדין לקמח קלי - תהילה לדוד סעיף תנו.

ושתית. רכה מותר לגבל ואפילו הרבה, בתנאי שישנה¹⁴, שיתן קודם השתית. ואחר כך החומץ. אולם בסעיף טז הביא בשם יש אומרים את שיטת התרומה ודעימיה. והוסיף על זה הרמ"א:

ואם נתן האוכל תחילה ואחר כך החומץ או היין ומערבו באצבעו שרי. דהוי שינוי כמו בשתיתא, וכן נוהגים להתיר על ידי שינוי, ומקום שדרכו לעשות כך בחול יתן בשבת החומץ תחילה ואחר כך האוכל (ואם נתן המשקה בערב שבת מותר לערב שבת בשנוי דשרייתו זהו גיבול).

כתב המגן אברהם (שם ס"ק כז) שצריך שני שינויים, בנתינה ובערבוב, ואז מותר אפילו טובא. זה ברכה¹⁵, ורמז לזה הרמ"א: "דהוי שינוי כמו בשתיתא". כלומר, הרמ"א פסק כרבי וחשש לדעת ר' יוסי ברי יהודה - כתרומת הדשן, ולפי זה, בעבה לא מהני שינוי כלל [וכתב הטעם בתרומת הדשן (סימן נ) דבבליה עבה הואיל וחשיבה לישא גמורה אין חילוק בין נותן משקה תחילה לבין הנותנו אחר כך, למאן דאמר שנתנית משקה זהו גיבול].

ח. סיכום להלכה

לדעת השולחן ערוך, בבליה עבר מותר "מעט מעט" או שתי וערב, וברכה מותר אפילו הרבה (חוץ מקלוי) ובלבד שישנה ויתן קודם השתית ואחר כך החומץ או שישנה בגיבול (אם מועיל לעבה כל שכן לרכה)

לרמ"א - בעבה אין תקנה. ברכה - יתן בשינוי וערב בשינוי (מגן אברהם) ואז מותר אפילו הרבה.

וכתב בכף החיים בסימן שכד (אות יז):

וכבר כתבנו שכל מקום שסותם מרן להתיר, ואחר כך כותב יש אוסרים חושש להם לכתחילה היכא שאפשר, וכן פסק בבן איש חי, שנה שניה משפטים הלכה י"ח שיש לעשות בבליה רכה ושינוי הן בנתינה והן בערבוב עד כאן. (ומכל מקום דעת השולחן ערוך לא משמע כן).

ט. הגדרת בלילה רכה והגדרת בלילה עבה

הגרי"ח נאה בקצות השולחן (סימן קל ס"ק א) כתב:

ונראה דשיעור הבליה אינו שווה בכל הדבהים אלא בכל דבר כדרך לישתו חייב עליו, ואם משנה ועושה יותר הך מעט שוב הוי בלילה רכה אפילו אינו ראוי לשתיה עדיין, ובדבר שהוא כל כך רך שהוא ראוי לשתיה פשוט דלא הוי

14. כך משמע מהרמב"ם ועיין בלשון השולחן ערוך, ומה שהוסיף הרמ"א פה "ואפילו ברכ" וצריך עיון שהרי המילה "ואפילו" - משמעה דהוא הדין גם בעבה, והרי אי אפשר הרבה ועיין מאמר מרדכי:

15. עיין בטי"ז (שכא ס"ק יב) שמבאר שהרמ"א סובר כר' יוסי ברי יהודה - וקשה אם כן למה הגיה הרמ"א אחרי שהביא השולחן ערוך את שיטת התרומה - שמשמע שחשש להם.

לישה כלל, אלא אפילו אם הוא עב קצת, מכל מקום כיון שדרכו להיות קשה כעיסה נעשה אותו יותר רך הוי בלילה רכה. ואם דרכו תמיד שלא להיות קשה כעיסה הוי לישה באותו האופן שנעשה תמיד וכמו שאסור ליתן מים למורסן אף על פי שהמורסן אינו נעשה קשה כעיסה¹⁶.

וכן כתב בחזון איש (חלק אורח חיים סימן נח ס"ק ט):

דרכה היינו דנשפך ונירוק אבל עדיין גוש ולא נוזל¹⁷, ואם המים מרובים והן רק כמים עכורים אינו כלל בשם לש, מיהו אם נשקעים לשולי הקדרה ומתערבים אפשר דבכלל לש הוא אבל יש לו דין רכה מכל מקום לבלילה רכה יש ליתן המשקה בבת אחת,

כן כתבו החזון איש (סימן נח ס"ק ח) וכף החיים (סימן שכא ס"ק קיג) ובשמירת שבת כהלכתה (פרק ח סעיף ט).

י. יישום המסקנות בענין הכנת מטרנה בשבת

מותר ליתן מטרנה לתוך מים¹⁸, ויכול לערבב אפילו בכף לכולי עלמא, כיון שדינו כמים עכורים, כמו שכתב החזון איש (סימן נח סעיף ט) שאינו בכלל לישה. והגושים שנשארים יכול לפוררם על ידי לחיצה לדופן הכוס ואין בזה משום טוחן, דחבורן לגוש נעשה על ידי אדם. והני מילי כשמערה כל המים בפעם אחת. אבל אם מערה מעט מים ומוסיף המטרנה ומגבל ואחר כך מוסיף שאר המים לכאורה יש להחמיר דהוי בלילה עבה, מכל מקום כתב הגרשייז אוירבך שליטי"א בשמירת שבת כהלכתה (פרק ה הערה עא) שכיון שגם תחילת מעשהו הוא רק לשחוק ולהמיס ולא לגבל, ואף שרוצה שיבלעו המים בתוך האבקה; מכל מקום הואיל ובשעה שהיא עבה לא חזי לאכילה, והבלילה נועדה רק להמיס, אפשר דהבלילה הוי רק כעין פסיק רישיה דלא ניחא ליה. ועוד, הואיל וניכר לכול שהוא מתקן אוכל לעשותו משקה ולא לגיבול, מסתבר דשפיר שרי עבור תינוק בכל גוונא.

16. כתב החזון איש (סימן נח סעיף ח) - יומה שכתב המשנה ברורה להתיר ליתן משקה בקמח מצה בעושה מעט מעט, אין ההיתר מוכרע, דאין לומר כאן שאין דרכו אלא במרובה, והשינוי הוא כאן עיקר המתיר ובלא שינוי אפשר דיש כאן חיוב חטאתי. משמע מדבריו שבדבר שאינו ברור אם עושים הרבה או מעט לא מהני שינוי, אולם הפרי מגדים (משבצות זהב שכא אות יב) כתב דלישה מעט היא מה שאוכל באותה סעודה ואם כן הוא חולק על החזון איש. ובמנוחת אהבה (פרק ט הערה 28) כתב להחמיר כדעת החזון איש.

17. וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה (פרק ח סעיף ח) כקצות השולחן וכחזון איש, אולם יש המחמירים ומצריכים שיהא ראוי לשתיה ואפילו אי נשפכת מכלי לכלי מקרי עבה, אלא אם כן בדרך כלל עושים אותה עבה ממש ועכשיו נשפכת מכלי לכלי, שאז יש להקל. וכן פסק במנוחת אהבה (פרק ט הלכה יב).

18. א. דכך הוא שינויו - משקה לתוך חומר (לפי הגמרא) ב. לא להכנס לבעיית ערוי כלי ראשון (שיח, ז) שמבשל כדי קליפה. מכל מקום יכול גם לערות מכלי שני לתוך המטרנה שהרי בלילה כזו אין דינה כלש ואם כן אין צריך להקפיד על כללי בלילה רכה.

כן פסק במנוחת אהבה (פרק ט הלכה יח)¹⁹ שמוותר לערב היטב מטרנה בכלי שני על ידי כף, ואף שאין האבקה מתמוססת מיד, ונוצרת בתחילה בלילה סמיכה, אין בכך כלום הואיל וכל מטרתו בערבוב היא להמיס המטרנה באופן שלא תשאר שום בלילה סמיכה²⁰.

19. ועיין שם בהערה 52 שמצרף עוד היתרים, וזה דלא כשמירת שבת כהלכתה (פרק ח סעיף יח) שהצריך לפוסקים כרמ"א שני שינויים ולפוסקים כשולחן ערוך שינוי אחד כשתית רכה.
20. מאמר זה עוסק בחלק מענייניה של מלאכת לש, אם ירצה ה' אכתב בעתיד מאמר נוסף שישלים מאמר זה.